

ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРИ НОРМ ПРАВА

На сьогоднішній день досить популярною є тема під назвою "підходи до структури норм права".

Мета та завдання даного дослідження полягає в загальнотеоретичному обґрунтуванні даного терміну та аналізу підходів до структури норм права, а також доведення доцільності її застосування.

Норми права виявляються однією з найважливіших правових категорій.

Так, до теперішнього часу немає єдності з приводу поняття правової норми, її основних ознак і структури.

Крім того, тривають суперечки про те, чи можна вважати нормами права ті конкретні нормативні положення, які формулюються в законах та інших нормативних актах, чи мають всі правові норми виключно тричленну структуру, чи можна сформулювати найбільш загальні властивості норм права, що інтегрують всі їх основні юридичні і соціальні ознаки.

Розробка тих чи інших питань, особливо стосовно підходів до структури норм права є досить дискусійними. Кожен пропонує свій варіант. Деякі навіть автори виходять за рамки класичної структури пропонуючи свій приклад. Тож спробуємо розібратись.

На скільки ми знаємо, у системі соціальних норм особливе місце посідають норми права.

На підставі узагальнення різних науково-теоретичних позицій можна запропонувати таку дефініцію: норма права - це обов'язкове, формально визначене, цілісне, логічно завершене правило загального характеру, що відповідає визнаній у суспільстві мірі свободи, рівності та справедливості, встановлене чи санкціоноване державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості з метою регулювання суспільних відносин та забезпечується ними, включаючи можливість застосування примусу.

Досліджуючи норми права, ми обов'язково повинні звертати увагу на те, що включає в себе саме цей термін, тобто на її «структуру».

Структура, у перекладі з латинської, це – будова, розташування, порядок, сукупність.

Пропоную розібратись в чому полягає суть даного визначення.

Отже, «структура норм права» - це внутрішня будова норми права, яка характеризується єдністю і взаємодією її складових елементів.

Елементами Структури є:

- Гіпотеза;
- Диспозиція;
- Санкція.

Сутність цих структурних елементів я не буду розкривати, вони є загальновідомими. Я ж спробую дослідити питання - які ж існують «підходи до

структури норм права»?

Питання про структуру норм права є одним з дискусійних в юридичній науці. Слід погодитись з думкою, що переважну більшість поглядів вчених - юристів стосовно проблеми структури норми права доречно об'єднати за ознакою подібності у групи та розглядати в межах таких основних напрямків:

- Трьохелементна;
- Двоелементна.

1. Почнемо розглядати «Трьохелементну» (її ще називають - тричленна, три ланкова) концепцію структури норми. Така структура права є класичною (традиційною) в юридичній науці, її підтримують переважна більшість правознавців.

Вважається, що ця концепція вперше була сформульована радянськими вченими С.О. Голунським та М.С. Строговичем. У подальшому цей підхід знайшов розвиток у наукових працях інших теоретиків права і продовжує мати домінантний статус у сучасних українських і російських юридичних доктринах.

Основний зміст цієї структури є таким:

- ідеальна логічна структура норми права (правила поведінки) завжди складається із трьох обов'язкових елементів: гіпотези, диспозиції та санкції;
- формулювання цієї структури норми права здійснюється шляхом логічного конструювання із нормативного матеріалу, що міститься в межах однієї статті, декількох статей одного нормативно-правового акту або ж у статтях різних нормативно-правових актів;
- структура норми права як логічна взаємодія гіпотези, диспозиції та санкції в загальному вигляді може бути відображена лінійною формулою: «якщо – то – інакше».

Вказана концепція структури норми права є органічною складовою частиною класичної теорії розуміння норми права.

2. Наступною є «Двохелементна» або двочленна, дволанкова концепція структури норми.

Початок розвитку ця структура знайшла у міркуваннях відомих дореволюційних правознавців, але основні положення були сприйняті радянськими та сучасними вченими, які надали цій концепції подальшого розвитку.

Отже, суть цієї концепції полягає в тому, що:

- справжня логічна структура норми права складається з двох елементів (умова й юридичний наслідок);
- конкретна двочленна структура залежить від різновиду норми (критерій поділу – функціональна спеціалізація): регулятивні (первинні) складаються із гіпотези та диспозиції, охоронні (вторинні) – гіпотези та санкції, при цьому визнається, що диспозиція та санкція на відмінну від гіпотези не різнопорядкові, а однопорядкові елементи;
- структура норми права може бути виражена логічною зв'язкою: «якщо – то».

На сьогоднішній день, крім двох основних видів/підходів структури,

існують менш поширені концепції, але вони також мають право на існування. Такими видами є:

- Компромісна;
- Варіативна;
- Широка;
- Міждисциплінарна.

Розглянемо кожен з цих підходів окремо:

1. Компромісна структура

Цей підхід є логічним результатом розвитку вчення про структуру норми права та бажанням вчених зблизити розглянуті вище основні підходи (трьохелементний та двохелементний). Концепція охоплює погляди різних теоретиків права та має різні варіанти свого вирішення, але перевага належить підходу, що був запропонований та у подальшому розвинутий С.С. Алексєєвим. Головна ідея цієї концепції зводиться до того, що структуру норми права необхідно розглядати у двох аспектах: структура логічної норми (тричленна: гіпотеза, диспозиція та санкція) та структура норми-припису (двочленна: гіпотезу і диспозицію (санкцію)). Окрім того, в межах цієї концепції необхідно відмітити й наступні компромісні науково-теоретичні позиції:

- а) щодо потенціальної та актуальної структури норми права;
- б) щодо логічної та реальної структури норми права;
- в) щодо структури норми права як загальної, одиничної та особливої категорії;
- г) щодо внутрішньої структури (зовнішньої форми) та зовнішньої структури (внутрішньої форми) норми права;
- г) щодо структури норми права у широкому та вузькому розуміннях.

2. Варіативна структура

Зміст цієї структури полягає в тому, що структура норми права містить як обов'язкові, так і факультативні елементи, при цьому загальна кількість елементів до уваги не береться.

Таким чином, велика кількість вчених поділилась на групи, кожна з яких мала свою точку бачення.

Наприклад, одна група вважала, що до обов'язкових елементів норми права відносить лише диспозицію, відповідно гіпотеза та санкція – факультативні елементи. Інша вважала, що обов'язковими елементами є гіпотеза та диспозиція, а санкція це факультативний елемент. Третя група вчених дотримувалась думки, що обов'язковими елементами структури є диспозиція та санкція, а гіпотеза є факультативним елементом.

3. Широка структура

Цей підхід має місце у наукових доробках вчених, які прагнули виокремити більше, ніж три традиційних елементи, при цьому кожен з яких є обов'язковим.

Зокрема, А.С. Піголкін пропонує класичну тричлену структуру норми права збільшити за рахунок суб'єктивного складу. У свою чергу, О.В. Берг до елементів норми права відносить гіпотезу, суб'єкта, характер, зміст та санкцію.

4. Міждисциплінарна структура

Ця структура включає підходи вчених, які намагаються вирішити означену проблему за допомогою гносеологічного потенціалу, досягнень інших суспільних наук: логіки (О.О. Ейсман, М.І. Земляний, А.О. Старченко та ін.), соціології (А.Б. Венгеров).

Зокрема, - Г.Т. Чернобель відстоює тезу про те, що правова норма в логічному відношенні – нормативно-правове судження, в якому мають місце суб'єкт, предикат і визначена логічна зв'язка, тобто логічно-семантичну структуру правової норми утворюють три елементи: адресат (суб'єкт правового спілкування), захід (форма) поведінки та відповідний спонукальний оператор.

Отже, розглянувши вищезазначені варіанти підходів структури норм права, я дійшла висновку, що більшість вчених надають перевагу двом найбільш поширеним підходам - двоелементній та трьохелементній структурі. Але, на мою думку, кожен із менш поширених варіантів виду структури має право на існування, розкриття, обговорення та поширення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Особливості структури норми права та способи її викладення в статтях нормативно-правових актів [Електронний ресурс] / - // Studies.in.ua. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: www.naia.kiev.ua.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/70115-5-normotvorchiy-protses.html>
3. Л. І. Заморська. Категорія «Структура норми права» як основа його нормативності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34625/03-Zamorska.pdf?sequence=1>
4. Ведєрніков Ю.А., Грекул В.С. Теорія держави і права: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
5. Теорія права і держави: підруч. / А.С. Васильєв, І.В. Борщевський, В.В. Іванов, І.С. Канзафарова, Р.С. Притченко, В.І. Труба. - Х.: Одиссей, 2007. - 447 с